

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

У статті на підставі світових та вітчизняних тенденцій вивчається можливість запровадження незалежного органу банківського нагляду, розглядаються принципи та механізми його функціонування.

В статье на основе анализа мировых и национальных тенденций исследуется возможность формирования независимого органа банковского наблюдения, рассматриваются принципы и механизмы его функционирования.

The possibility of implementing of the e independent banking supervision is determined in the article. The advantages and disadvantages of the banking supervising system in Ukraine are analyzed. The principles and mechanisms of functioning of the independent banking supervision are discovered.

Постановка проблеми. Кожна держава має свої особливості впливу на організаційну структуру і напрями діяльності відповідних служб банківського нагляду. При цьому розвиток банківської діяльності передбачає постійне вдосконалення системи банківського нагляду.

Головною метою банківського нагляду, який відповідно до законодавства здійснюється НБУ, є безпека і стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Вирішення саме цих завдань дасть змогу посилити надійність банківської системи та забезпечити динамічний розвиток національної економіки.

Банківське регулювання та нагляд функціонує для створення стабільної банківської системи країни. Банківське регулювання як одна з форм державного управління є системою заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне й безпечне функціонування банків, попереджає дестабілізаційні процеси в банківському секторі.

Дотримання банками розрахунково-платіжної дисципліни виступає гарантією забезпечення фінансового суверенітету держави. А це означає, що держава зобов'язана охопити сферою свого впливу банківську діяльність.

Банківське регулювання, банківський нагляд і банківський контроль – це різні види діяльності, спрямовані на забезпечення надійного та стабільного функціонування банків, які доповнюють один одного.

Сформульовані Базельським комітетом з банківського регулювання принципи, слід розглядати як мінімальні вимоги, які кожна держава доповнює, виходячи з властивих лише їй умов та можливих ризиків. При цьому аксіомою вважається те, що центральний банк держави, у тому

числі НБУ, здійснює покладену на нього функцію нагляду у повній відповідності до принципів ефективного банківського нагляду.

Банківське регулювання є складною, багатоаспектною категорією. З одного боку, це – функція державного управління, по відношенню до якого вона виступає засобом реалізації політики держави. З іншого боку, банківське регулювання можна розглядати як управлінську діяльність, що має свої методи та форми реалізації.

Мета дослідження. Дослідити сутність, принципи, механізми формування ефективного банківського нагляду в Україні. Запропонувати напрями розв’язання основних проблем банківського нагляду.

Виклад основного матеріалу. Органом банківського регулювання та банківського нагляду в Україні є НБУ. Головною метою банківського регулювання і нагляду виступає безпека та фінансова стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів [1].

Проблема банківського нагляду у вітчизняній науковій літературі розглядалась через призму його основних принципів, до яких належать: законність, незалежність, гласність, постійність, плановість, обов’язковість та неупередженість посадових осіб, які здійснюють перевірки, по відношенню до фінансових установ [2, с. 199].

Принцип законності є визначальним у побудові компетенції НБУ, він закріплює вимогу дотримуватись норм Конституції України та чинного законодавства.

Враховуючи принцип верховенства права, закріплений у ст. 8 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і мають відповідати їй [3].

Положення ст. 55 Закону про Національний банк встановлює, що НБУ здійснює функції банківського регулювання і нагляду за діяльністю банків у межах і порядку, передбачених законодавством України.

Незалежність, як один із принципів побудови системи діючого банківського нагляду, впливає зазвичай із правового статусу НБУ і ґрунтується на нормах як Конституції України, так і чинного банківського законодавства. Закріплені законодавством загальні функції і повноваження наділяють НБУ незалежним статусом щодо організації та регулювання банківської справи, у тому числі й у відносинах нагляду. Зокрема, відповідно до ст. 72 “Закону про банки та банківську діяльність”, НБУ має право здійснювати перевірку осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю НБУ, з метою дотримання банківського законодавства [4].

Об’єктивність є одним з основоположних принципів організації наглядової діяльності і базується на неупередженості та безсторонності здійснюваної контрольної діяльності. Згідно зі ст. 63 Закону про Національний банк, останній не має права вимагати від банків виконання операцій та інших дій, не передбачених законами України та нормативними актами НБУ.

При цьому слід розуміти, що НБУ не повинен віддавати перевагу окремим представникам банківської діяльності, хіба що за винятком ситуацій, коли для забезпечення стабільності всієї банківської системи НБУ зменшує економічні нормативи для конкретного банку у випадку його тимчасових фінансових проблем для відтворення нормальної фінансової діяльності.

Компетентність контролюючих органів (НБУ та його територіальних підрозділів) впливає з попередніх принципів і пов'язана не лише з чітким встановленням компетенції органів контролю, а й із професійною здатністю посадових осіб відповідних структурних підрозділів НБУ якісно, у встановлені терміни та в межах загальноприйнятої політики виконувати свої повноваження у сфері здійснення контролю.

Наглядові функції НБУ здійснюються ним як безпосередньо, так і через створений ним орган банківського нагляду [2].

Принцип гласності також має визначальне значення для організації банківського нагляду і складається з декількох взаємодоповнюючих аспектів. Його основи встановлені ст. 57 Конституцією України і полягають у тому, що закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. У протилежному випадку вони є не чинними [3].

З одного боку, нормативно-правові акти НБУ підлягають державній реєстрації в Міністерстві юстиції України й набирають сили після дотримання встановленої законодавством процедури. Тобто оприлюднення актів НБУ, в тому числі й тих, що пов'язані з організацією банківського нагляду, має відбуватися відповідно до норм спеціального банківського законодавства.

З іншого боку, гласність є визначальним принципом і для роботи суб'єкта, що перевіряється, тобто банківської установи. Відповідно до ст. 70 Закону про банки, банк зобов'язаний публікувати кварталні баланси, а також звіт про прибутки (збитки) в газеті “Урядовий кур'єр” чи “Голос України” впродовж місяця, наступного за звітним кварталом [4].

Банк зобов'язаний публікувати річну фінансову звітність, підтверджену аудитором, не пізніше 1 червня наступного за звітним року в газеті “Урядовий кур'єр” чи “Голос України”.

Принцип плановості при здійсненні контрольних повноважень НБУ закладений у Законі про банки та у відповідних актах НБУ, що регулюють порядок проведення перевірок. Зокрема, відповідно до ст. 71 зазначеного Закону, кожний банк є об'єктом перевірки на місці інспекторами НБУ чи призначеними ним аудиторами.

Перевірка банків здійснюється відповідно до плану, затвердженого НБУ. Планова перевірка здійснюється не частіше одного разу на рік. Про проведення планової перевірки НБУ зобов'язаний повідомити банк не пізніше ніж за 10 днів до її початку [5, с. 84].

Що до принципу постійності, то одним із його проявів є закріплений законом обов'язок банків подавати НБУ фінансову і статистичну звітність щодо роботи банку, його операцій, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, а також інформацію афілійованих осіб банку з метою оцінки його фінансового стану [4, ст. 69].

Головними завданнями, що стоять перед будь-якою системою банківського нагляду, є:

- гарантія здоров'я банківського сектора для підвищення і сприяння економічному зростанню країни;

- захист вкладників, які розміщують свої кошти в банках. Це завдання пов'язане з підтримкою довіри громадськості до банківської системи, втрата якої призводить до послаблення останньої і таких макроекономічних наслідків, як скорочення грошової пропозиції, розвал системи платежів, більш несподівані зобов'язання уряду, економічна нестабільність у державі;

- підвищення конкуренції в банківському секторі: банківські закони й положення мають бути спрямовані на заохочення конкуренції і попередження монополії та дій, що перешкоджають конкуренції;

- підвищення ефективності банківської справи і справедливий розподіл кредиту в економіці: банківська система має відповідати вимогам суспільства високою якістю фінансових послуг за прийнятною вартістю. Грошові кошти мають надходити до економічних секторів, які можуть використовувати їх найбільш продуктивно й ефективно.

Банківський нагляд має базуватися на нормах спеціального банківського законодавства. У свою чергу, Центральний банк завжди є провідником монетарної політики, і саме ця його функція вимагає насамперед наявності сильної і пристосованої до ринкових умов банківської системи. Як результат, завдання банківського нагляду тісно пов'язані й визначаються завданнями і функціями центрального банку як органу, що визначає і здійснює грошово-кредитну політику в державі.

До концепції банківського нагляду має бути закладена відсутність можливості втручання в договірні відносини клієнта і банку, які мають вирішуватися за взаємною згодою сторін або в судовому порядку. Орган нагляду не має впливати на виконання окремих договірних відносин, хоча клієнт банку зацікавлений у підтримці його інтересів у можливих приватноправових спорах [6, с. 67].

Нагляд служить виключно суспільним цілям – захисту вкладів і підтриманню ефективної кредитної системи.

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. Інакше кажучи, законодавець, окреслюючи мету банківського нагляду, окремо виділяє аспект підтримання ефективності банківської системи, оскільки банки мають

забезпечити виконання своїх платіжних зобов'язань в економічно складний час.

Це означає, що поточні операції будь-якого банку мають здійснюватися так, щоб обсяг позик знаходився у відповідному співвідношенні до власного капіталу банку, щоб банк у будь-який час мав достатні поточні фінансові ресурси й давав у позику залучені грошові кошти лише за умови, що він зможе впоратися із ситуацією при непередбаченій втраті окремих кредитів, у тому числі й великих. Для досягнення даної мети зусилля банківського нагляду мають бути спрямовані на реалізацію таких цілей [7, с. 11]:

- впровадження, підтримка та розвиток широкого кола фінансових послуг в інтересах банківської системи зокрема та економіки держави у цілому;

- забезпечення ефективної і надійної роботи банків та їх спроможність задовольняти потреби, вимоги і претензії своїх клієнтів;

- забезпечення відповідності діяльності банківської системи грошово-кредитній політиці центрального банку, враховуючи той фактор, що регулювання може суперечити їхнім цілям і завданням;

- забезпечення дотримання законів, нормативно-правових актів центрального банку, якими встановлено правила, що передбачають відповідний рівень компетенції ведення банківської справи.

Слід зазначити, що згідно з оцінкою місії Світового банку та Міжнародного валютного фонду, в Україні дотримуються повністю або значною мірою більшість принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом. Разом із тим з метою подальшого вдосконалення методологічної бази банківського нагляду та досягнення її повної відповідності Базельським принципам ефективного банківського нагляду НБУ передбачає розробку й запровадження інформаційно-аналітичної системи раннього реагування на проблемні ситуації в банку, підготовку нових нормативних актів та внесення змін до чинних з питань здійснення нагляду на консолідованій основі, удосконалення розрахунку регулятивного капіталу, порядку формування резервів на відшкодування можливих втрат за активними операціями, управління ризиками.

Висновки. Метою державного регулювання банківської системи, має стати забезпечення доступними правовими методами розвитку банківської системи, яка є запорукою поліпшення добробуту населення та утвердження України в міжнародному співтоваристві як незалежної демократичної держави, щоб стати рівноправним членом Європейського Союзу.

Для забезпечення ефективності банківського нагляду НБУ має ставити перед собою чіткі завдання зрозумілі всім, хто визначає економічну політику, а також тим, хто безпосередньо здійснює контроль банків.

Аналіз поняття “банківський нагляд” дає можливість стверджувати, що він являє собою одну з форм управлінської діяльності держави, оскільки в зазначених відносинах центральний банк реалізує функцію державного управління банківським сектором.

Банківський нагляд має створювати ефективну й конкурентоспроможну банківську систему, динамічно реагувати на всі зміни на ринку, виявляти готовність періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку. При цьому банківський нагляд не може виступати гарантом проти банкрутства.

Ефективний банківський нагляд ґрунтується на адекватній правовій інфраструктурі. Діяльність служби банківського нагляду дає позитивні результати тільки тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами регулювання діяльності банків.

Використані джерела інформації

1. Матеріали Офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.bank.gov.ua.
1. Орлюк О.П. Банківська система України. Правові засади організації. / О.П.Орлюк – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 240 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (остання редакція від 30.09.2010) // Офіційний вісник України від 01.10.2010 - 2010 р., / № 72/1 Спеціальний випуск /, стор. 15, ст. 2598.
3. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.200 № 2121 – III (із змінами, редакція від 01.01.2011): [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=2121-14>.
4. Положення про планування та проведення інспекційних перевірок, затверджене Постановою Правління НБУ від 17.07.2001 № 276. – Комп’ютерна законодавчо-довідкова система законодавства України “Ліга-закон”, 2010.
5. Зінченко В.О. Організація ефективного банківського нагляду в Україні / В.О. Зінченко // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С.67–73.
6. Міщенко В., Крилова В., Швець Є. Еволюція банківського нагляду: європейський досвід / В. Міщенко, В. Крилова, Є. Швець // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 7. – С. 5–11.

Рецензент: Ільченко – Суйва Л.В., к.держ.упр.доцент.